

Esimesed eestlastest kirurgid Tallinna Keskhaiglas

Arne-Lembit Kööp – Ida-Tallinna Keskhaigla

kirurgia ajalugu Tallinnas, esimesed eestlastest kirurgid

Aegade vältel on keskhaiglas töötanud palju häid arste. Artiklis on tutvustatud mitme eelmise sajandi esimese poole kirurgi, samuti esimeste eestlastest kirurgide tegevust keskhaiglas. Eesti arstid tulid pärast iseseisvumist keskhaiglasse saksa kirurgide asemele tööle ja arendasid kirurgiat.

Tallinna Keskhaigla, praeguse nimega Ida-Tallinna Keskhaigla krundil alustas Tallinna esimese meditsiini-asutusena 1715. a tööd Merevähospidal. Hiljem ostis Eestimaa kubermangu Ühiskondliku Hoolekande Kolleegium Tallinna Sadamavalitsuse käest praeguse haiglakrundi koos hoonetega ning 1785. a alustas seal tööd Priihospital – esimene tsiviilraviasutus Tallinnas (1). Priihospital oli Tallinna Keskhaigla eelkäija ning 2005. a tähistas keskhaigla juubelisünnipäeva – 220 aastat asutamisest.

Keskhaigla on õnnelik asutus selle poolest, et siin on töötanud paljud head kirurgid, vaatamata sellele et keskhaigla eelkäijaks oli Priihospital, mis asutati peamiselt vaesema elanikkonna ravimiseks.

Kirurgiast Tallinna Keskhaiglas saab rääkida 1804. aastast alates, kui hangiti esimesed kirurgilised instrumendid ja osteti sidematerjali. Operatiivne aktiivsus ei olnud esialgu väga suur, operatsioonid toimusid palatites. Olukord paranes sajandi lõpul, kui 1887. aastal valmis operatsioonituba. Kirurgid Victor Plotnikov (töötas 1896–1898), Renaud von Wistinghausen, günekoloog Wilhelm Knüpfner jt tegid 1896. aastal 34 suurt ja 81 väiksemat operatsiooni, kasutades juba kloroformnarkoosi (2). 22.06.1898 tuli keskhaiglasse alalisele tööle ordinaatoriks ja hiljem osakonnajuhatajaks **R. Wistinghausen**, Saksa okupatsiooni ajal 1918. a oli ta ka peaarstiks. Ta oli korraliku ettevalmistusega kirurg. Pärast Tartu Ülikooli lõpetamist 1892. a oli ta prof Werner Zoege von Manteuffeli juhitava Tartu Ülikooli hospitaalkliiniku assistent ning

kaitstes Tartu Ülikooli juures doktoritöö 1894. a. Ta täiendas end Königsbergis prof Brauni, Berliinis prof Ernst von Bergmanni, Breslaus prof Johann von Mickulicz juures ja Peterburis Elisabeti (Jelizaveta) Lastehaiglas (3).

Tolle aja kirurgid olid põhjaliku ettevalmistusega ja võimelised opereerima mitmeid elundisüsteeme. Keskhaigla operatsioonižurnaale vaadates näeme, et R. Wistinghausen tegi kõhuõõne, uroloogilisi, kaelapiirkonna, lõualuu ja jäsemete operatsioone. Wistinghauseniga koos töötasid veel Johannes von Fick 1897–1898 ja hiljem Alexander Berg, kes 1918. aastal lahkus koos osakonna juhatajaga (3, 4).

R. Wistinghausen oli Eestimaa Arstide Seltsi esimees (ühendas peamiselt saksa keelsest arstkonda) ja kohaliku Vene Punase Risti organisatsiooni aseesimees (3). Ta avaldas mitu peamiselt seedekulgla kirurgiat ja tervishoiukorraldust käsitlevat artiklit. Enamlaste võimutsemise ajal 1918. aasta alguses arreeteriti ka Wistinghauseni pere, kuid Tallinna ja Eestimaa Arstide Liidu kaudu leidis Konstantin Konik võimaluse nende vabastamiseks (5). Wistinghausen töötas edasi keskhaiglas kuni 1918. aasta novembrini, mil ta lahkus koos perega Saksa maale, kus jätkas Berliini lähedal Beelitzis tööd kirurgina kopsuhaigete osakonnas.

Wistinghauseni lahkumise järel 18.12.1918 võttis Keskhaigla 90 voodikohaga kirurgiaosakonna juhatamise üle esimese eestlasena **Konstantin Konik**. Osakonnas töötas juba eestlasest kirurg Bruno Vahtrik, kes oli tulnud tööle 1917. aastal. Operatsioon tegid veel Josef Israelsohn, Konstantin Pedussaar ja

Konstatin Konik

kaks operatsiooni 1919. aastal prof Werner Zoega von Manteuffel.

K. Konik oli hea kirurgilise ettevalmistusega. Pärast Tartu Ülikooli lõpetamist töötas ta kirurgina Odessas ja võttis osa Vene-Jaapani sõjast Baikali taga. Tartusse naasmise järel 1905. a asus ta tööle ülikooli haavakliinikusse prof Zoega von Manteuffeli assistendina ning kaitses 1908. a doktoriväitekirja. K. Konik tuli 1909. a Tallinna, kus töötas praktiseeriva kirurgina, Vene-Balti Laevatehase arstina ja samal ajal Tallinna Linna Tervishoiubüroo juhatajana.

Poliitilisel areenil oli K. Konikul täita oluline osa Eestimaa Päästekomitee liikmena Eesti iseseisvuse rajamisel ja hiljem Eesti Ajutise Maavalitsuse tervishoiu osakonna juhatajana iseseisva Eesti tervishoiusüsteemi loomisel. Kuna K. Konik oli ka Juhkentali sõjaväe haigemaja kirurg-konsultant, raviti keskhaiglas kirurgiaosakonnas 60 voodil raskemaid haavatuid. K. Konik lahkus keskhaiglast 01.03.1920, siirdudes Tartu Ülikooli teaduskonna-kirurgia kateedri professoriks. Hiljem valiti ta korduvalt arstiteaduskonna dekaaniks.

K. Konikut kirurgina iseloomustab tema õpilane Ulrich Karell: "Olles vajaliselt kogenenud, opereeris prof Konik aeglaselt, kuid seda hoolikamalt algusest lõpuni. Ta oli terava tähelepanuvõimega,

nägi haigete juures alati rohkem kui võis arvata. Ta kandis alati hoolt omale ravile võetud haigete eest ja uuris neid peale haiglast lahkumist hiljem korduvalt ning sageli tasuta." (6). Jaan Tõnisson on iseloomustanud K. Konikut poliitikuna kui julget, erakorralise jõuküllusega võitlejat, kes jäägitult seisis oma tõekspidamiste eest, ja kui ta veendus seisukohtade muutmise vajaduses, siis seda ta ka tegi. Ta oli väga hea organisatsioon ja ustav demokraatlikele põhimõtetele (7).

Keskhaigla kirurgiaosakonna ordinaatoriks, hiljem osakonna juhatajaks sai K. Koniku lahkumise järel **Bruno Vahtrik**. Ta sündis Tallinnas 25.02.1889 ajakirjaniku pojana, õppis 1909–1914 Tartu Ülikoolis, olles vahepeal 1912–1913 praktikant Vene armee Punase Risti Kolonnis Balkanil. Kohe pärast ülikooli lõpetamist sai B. Vahtrikust sõjaväearst. Rindel Grodno all sai ta haavata ja viibis 1917. aastani Peterburis ravil. Ehkki ta oli Tartu Ülikooli lõpetanud, jäi tal mobilisatsiooni tõttu arsti diplom saamata ja vastav dokument anti talle üle 1917. aastal. Alates sellest ajast töötas ta Tallinnas, algul mõned kuud kooliarstina ja seejärel keskhaiglas kirurgina (esimene operatsioon 09.11.1917. a). B. Vahtrik täiendas end 1918–1919. a Erfurdi haiglas Saksamaal. Vabadussõja ajal 1919–1920 töötas ta Juhkentali sõjaväe haigemajas ja samal ajal ka keskhaiglas. B. Vahtrik lahkus keskhaiglast 1932. a omal soovil. Omades head kirurgi mainet ja piisavat klientuuri, jätkas ta kirurgilist tegevust Eesti Arstide-Klinitsistide Ühingu erahaiglas Tallinnas Narva maanteel. Olles 1944. a Haapsalus Sõjaväe Haigla kirurg, lahkus ta Eestist koos haavatutega. B. Vahtrik hukkus koos haavatutega Nõukogude torpeedo uputatud põgenikelaeval Moero. B. Vahtrik oli erakordselt kiire opereerija, operatsiooni ajal heatujuline, rääkis anekdoote, oli tasakaalukas. Tema õpetas välja tulevased keskhaigla kirurgiaosakonna juhatajad: Evald-Ottokar Kirnmann, Hermann-Paul Rossmann ja Georg-Bernhard Järvekülg.

Evald-Ottokar Kirnmann, kellest sai hiljem keskhaigla II haavaosakonna juhataja, sündis

Foto 2. Kesksaigla kirurgid 1930? Esireas: Herman-Paul Rossman, Bruno Vahtrik ja Evald-Ottokar Kirmann, tagareas Georg-Bernhard Järvekülg.

25.01.1895 Järvemaal Lehtse vallas Moe külas kooliõpetaja pojana. Lõpetanud Tartus Treffneri gümnaasiumi, astus ta 1913. a Tartu Ülikooli arstiteaduskonda. Õpingute ajal oli ta korporatsioon Sakala liige. Mobilisatsiooni tõttu katkestas E-O. Kirmann 15.04.1917 õpingud ja tegi I maailmasõja kaasa, olles 20.04.1917–01.06.1917 nooremart ristlejal Bogatõr ja 01.10.1917–01.02.1918 vanemart ristlejal Bajan. Vabadussõjas oli ta I jalaväerügemendi nooremart alates 22.11.1920 ja hiljem vanemart kuni Vabadussõja lõpuni. Pärast sõda teenis ta miiniristlejal Lennuk arstina ja 1. kaitseväe haigla nooremordinaatorina. E-O. Kirmann lahkus Kaitseväe teenistusest 12.11.1920. Teenete eest Vabadussõjas autasustati teda II liigi 3. järgu Vabadusristiga (8). Esimese operatsiooni kesksaiglas tegi ta 07.10.1920, sellest ajast oli ta ka haavaosakonna vanemassistend. Ta kaitses Tartu Ülikooli juures 1928. aasta kevadel doktoritöö "Tsellulaarsed reaktsioonid kõhuõones ja *omentum majus*'es eksperimentaalse infektsiooni ja ärrituste puhul". E-O. Kirmann oli 1926. a Saksamaal Berliinis prof Sauerbruchi kliinikus ja Viini suuremates kliinikutes kõhuõone kirurgia alal täiendusel. Ta avaldas teaduslikke artikleid Eesti Arstis ja esines 1927. aastal Viljandis arstide päevaldel ettekandega "Omentum majus'e tähtsusest kõhuõone infektsioonide puhul". E-O. Kirmann luges dotsendina

Tartu Ülikoolis kopsukirurgia kursust 1939. aasta I semestrist kuni 1940. aasta I semestriini. E-O. Kirmann oli oma ütlemistes terav, kohati isegi salvav. Rääkis sageli kõrgendatud toonil, pahandas ka haigetega. Juba tema olek oli koleerikule omane: kõhnavõitu, rahvapäraselt öeldes sooniline, kurjavõitu silmavaatega, kiire käigu ja kärmete liigutustega. Kirurgitegevuses oli ta aga väga osav ja edukas (2). E-O. Kirmann emigreerus 1944. aastal Rootsi, kus jätkas Gotlandil Visby haiglas tööd kirurgi ja traumatoloogina. Evald Kirmann suri 22.05.1949. a vähktõppe (9).

1923. aastal valiti kirurgiaosakonna assistentartstiks **Herman-Paul Rossman**. H-P. Rossman sündis 1. detsembril 1896 Väandras köstri pojana. Alustas õpinguid Väandra kihelkonnakoolis ja hiljem jätkas Tartu Aleksandri gümnaasiumis, mille lõpetas 1916. a. Ta õppis edasi Tartu Ülikooli arstiteaduskonnas 1916–1918 ja 1920–1922, vahepeal võttis osa Vabadussõjast. *Cum laude* arstidiplomi sai ta 4. veebruaril 1924. a. H-P. Rossman kuulus Eesti Üliõpilaste Seltsi. B. Vahtriku lahkumise järel sai H-P. Rossmanist 10. detsembril 1932. a II haavaosakonna juhataja. 1940. aastal tunnistas Arstide Koja Toimkond H-P. Rossmani haavahaiguste ja ortopeedia eriarstiks. Iseloomult oli ta rahulik, kaalutlev, alluvatega ja haigetega sõbralik, tugevate töömehekättega tegutses ta kiirelt ja osavalt operatsioonidel ega tõstnud kunagi häält (2). H-P. Rossman lahkus Rootsi 1944. aasta septembris ning töötas 1944–1955 alamarstina mitmes väiksemas haiglas ja alates 1955. aastast alates Nyköpingi haiglas kirurgiaosakonna ülemarsti abina. 1961.–1966. a oli ta Fleni haigla juhataja. Ta oli üle Euroopa kuulus kõhuõoneoperatsioonide tegija (2). H-P. Rossman suri 28. septembril 1968 Sparreholmis ja ta maeti Stockholmis Metsakalmistule (10).

1926. aastal tehtud ümberehituste tõttu oli 1927. aastal võimalik avada kesksaiglas 102 kirurgilist voodit ja siis moodustati I haavajaoskond 54 voodikohaga, mille juhatajaks jäi Bruno Vahtrik, nooremordinaatoriks H-P. Rossman, ja II haavajaoskond

48 voodiga, mille juhatajaks sai E-O. Kirnmann ja nooremordinaatoriks hilisem kirurgiaosakonna juhataja **Georg Järvekülg**.

Lühemat aega on keskhaigla kirurgiaosakonnas voluntäärassistentidena tegutsenud Victor Plotnikov (1892–1896), Josef Israelsohn (1905–1919), Aleksander Berg (1917–1919), Konstantin Pedussaar (1918–1919), sõjaväe Juhkentali haigla kirurg-konsultant Anton Stamm, Hermann Krause (1920), August Rosenfeld (1920) ja Aleksander Becker (1922–1923). Nendest arstidest ei saanud keskhaigla arste ja nad jätkasid tööd mujal või kasutasid põhitöö kõrvalt keskhaigla operatsioonitoa võimalusi.

Milliseid operatsioone tehti 1920ndate algusaastatel Tallinna Keskhaiglas? Selle aja operatsioonijärnaalidest selgub, et kõhuõõneoperatsioonid tehti maoreseksioone kasvajate korral, soolte õmbulisi laskevigastuste korral, mao-soole anastomoose,

soolereseksioone ja songaoperatsioone. Keerukamatest operatsioonidest tehti ösofagotoomiaid ja kilpnäärme eemaldamist. Jäsemete raskete traumade ja gangreeni tõttu oli vaja teha amputatsioone. Pleuraõõne empüeemi drenimiseks resetseeriti roideid.

Kui vaadelda operatsiooni järel surnute surmapõhjuseid, siis sagedamini olid selleks kaugelarenenud põletikuls-septilised protsessid jäsemetel, kõhuõõnes, pleuraõõnes. Ka soolesulgus ja vähktõbi olid operatsioonijärgse surma sagedaseks põhjuseks. Selline lai kirurgiliste haiguste diasoon nõudis tolle aja kirurgidelt mitmekülgset ettevalmistust.

Lisaks nimetatud eestlastest kirurgidele tulid keskhaiglasse tööle 1937. a Benno Äniline (hilisem osakonnajuhataja) ja Reinhold Truupõld (hukkus sõjatandril Sinimägedes 1944. a) ning 1940. a Juljus Paldrok. B. Äniline, G. Järvekülg ja J. Paldrok jätkasid ka sõjajärgsetel aastatel keskhaiglas välja kujunenud häid kirurgilisi traditsioone.

Kirjandus

1. Soonets E. Pilk Tallinna haiglate minevikku. Eesti Arst 1937;16:68–9.
2. Gustavson H. Tallinna Linna Keskhaigla. Tallinna Vabariiklik Haigla 1917–1940 juunipäevadeni. Tallinn: 1978 (käsikiri).
3. Brennsohn I. Die Aerzte Estlands. Riga: 1922.
4. Adelheim G. Album Esthonorum. Reval: 1910.
5. Lüüs A. Esimene eesti arstide ühing – Põhja-Balti Arstide-selts 1912–1918. Eesti organiseerunud arstkond 1912–1937. Tartu: Eesti Arst; 1938.
6. Karell U. Prof K. Konik kirurgina. Eesti Arst 1937;16: 10–3.
7. Tõnisson J. Konstantin Konik. Mees täis ürgset jõuküllust ja kangust. Tänapäev 1936;9:269–70.
8. Eesti Vabadusristi kavalerid. Tallinn: 1935.
9. Merila-Lattik H. Eesti arstid 1940–1960. Tallinn: 2000.
10. Eesti Üliõpilaste Selts / biograafilisi andmeid /. Alunda: 1969.
11. Keskhaigla operatsioonijärnaalid 1917–1920. Tallinna Linnaarhiiv.

K. Koniku mälestuse põlistamisest

Tänavu möödub 70 aastat Konstantin Koniku surmast. Tõsiselt peaks mõtlema tema mäletuse väärikale jäädvustamisele.

Tartu Linna ja Maakonna Tiisikuse Vastu Võitlemise Seltsi eestvõtmisel on Tartus planeeritud koht K. Koniku monumendi jaoks. Monumendi valmimine on seni kahjuks veninud.

K. Koniku kui Tallinna Keskhaigla esimese eestlaste kirurgiaosakonna juhataja, väljapaistva kirurgi

ja pedagoogi tegevust võiks tähistada memoriaalplaat keskhaigla interjööris sobivas paigas.

Tartu Ülikooli arstiteaduskonna kauaaegse professori, kirurgiakateedri juhataja ja dekaani K. Koniku bareljeef võiks olla kliinikumi Artur Linkbergi nimelise auditoriumi juures kõrvuti tema õpilaste A. Linkbergi, U. Karelli ja V. Hiie bareljeefidega.

K. Koniku kui poliitiku, Eestimaa Päästekomitee liikme mälestusmärk või monument peaks olema väärilisel kohal ka Tallinnas.

andres.koop@itk.ee